

Animal welfare, etológia és tartástechnológia

Animal welfare, ethology and housing systems

Volume 4

Issue 2

Különszám

Gödöllő
2008

GÉNBANK VAGY ETOBANK? GONDOLATOK A FAJTA FOGALMA, JELENTŐSÉGE, ŐSI ÉS ÚJABB HÁZIÁLLATFAJTÁINK MÚLTJA ÉS JÖVŐJE KÖRÜL

Kiss-Pető Tibor

Szent István Egyetem, Környezettudományi Doktori Iskola
2103 Gödöllő, Páter Károly út 1.
tiborkp@citromail.hu

Összefoglalás

Nemzeti fajtáink is egy-egy természeti és társadalmi folyamat termékei, melyek kialakulása az adott kor természeti, társadalmi, gazdasági, kulturális, politikai körülményei között, még emberi törekvések és viszonyulások, gazdasági megfontolások, avagy szubjektív döntések szerint ment végbe, majd mindezek szerint is változott, már ha változott. Egyszerre tettek eleget természet és társadalom elvárásainak, azaz, éltek és szolgáltak, mert hajlamaiknál fogva nem tehettek mást. Ilyen értelemben véve érdemeik, bár voltak a múltban, ám a megőrzésük nem főként a múltjuk, és ezáltal emberi múltunk, hanem a jövőnk szempontjából szükséges. Ehhez a kvalitatív és kvantitatív értékmérő tulajdonságaik mellett a viselkedéses értékmérő tulajdonságaikra is szükségünk van, és nemcsak a szolgáltatásaik, hanem a termelési és formalista haszonvételük hatékony és fenntartható használata érdekében is. Ez is indokolja a génbankok mellett az ún. *etobankok* létét, ahol a viselkedéses értékmérő tulajdonságok, az alkalmazkodási, tanulási, belátásos, az öröklötten, vagy utánzás, esetleg szimbólumok révén átadott képességeik is, a maguk sajátos és külső feltételekhez is kötött környezetében megőrzésre, védelem alá és a gazdálkodásunkba kerülnének. Különösen indokolt ez a globalizációnak a fajtakészletekre és az eredeti haszonvételi formákra gyakorolt talán romboló, ám mindenképpen az egységesítő hatását látva. Munkám a fajtafogalom társadalmi, így gazdasági és kulturális szemléletű megközelítése mellett a viselkedéses értékmérő tulajdonságok intézményes megőrzésére is javaslatot, és ennek kialakításához szempontokat igyekszik tenni.

Kulcsszavak: génbank, etobank, fajta, viselkedés

Genebank or etobank? Thoughts on the concept and importance of race, the past and the future of ours ancient and modern domesticated races

Abstract

Our national races are the products of natural and social progress too, their development was influenced by natural, social, economical, cultural, political conditions and took place according to human ambitions, intentions, attitudes, economical reasonability or arbitrary decisions and than have changed on the basis of these factors, if have changed at all. They met the requirements of both society and nature. Accordingly they have lived and served as they could not do anything else. In this sense they have a merit, however they had some in the past, but to preserve them is mainly important for our future. To do so we need the qualitative and quantitative as well as the behavioural marital features to be able to use them effectively and sustainability, not only simply by supply.

This justifies the existence of etobanks besides genebanks where the behavioural marital features, the adaptive, learning, cognitive, and transmitted abilities that were acquired through inheritance, copying or symbols can be preserved and become under protection and easily accessible. Naturally all of these should be carried out among special circumstances. It is also crucial when seeing the argued destroying but surely unifying effects of globalisation. This thesis tries to give a new approach to the concept of race on the basis of social, economical and cultural views, as well as to give suggestions and aspects for the institutional preservation of the behavioural marital features.

Keywords: genebank, etobank, breed, behaviour

Bevezetés

A világ mai globalizált gazdasági állapotában, a technológiai, hatékonysági, piaci versenyben mindenképpen el kell gondolkodni az állattartás néhány szempontjáról, melyek az emberi élet és kultúra egyik létfontosságú alapját jelentik világunkban, legyen az szegényebb vagy gazdagabb szöglete a ma ismert földrészeknek. Olyan verseny közben vagyunk már, ami embert és állatot egyaránt kikezdi, eredeti valójából kiforgatva őket sem győztessé, valójában túlélővé sem teszi, hanem esendővé, túlzóan anyag-, energia- és szabályozófüggővé alakítja. Gondolok itt az óriási energia- és anyagtékozlásra, feltétlen gyógyszerigényre, szülői, közösségi, létfenntartó tulajdonságok kiiktatására (pl. territórium védő hajlam csökkentése, a kotlás elleni vagy a promiszkuitásra irányuló szelekció, inkubátorok használata), állataink alkalmazkodási, tanulási, belátási képességének és önállóságának eróziójára, avagy szándékos „*B-listázására*”, az alkalmazkodás helyett az akarattalanság, tétovaság követelményére. Eközben a biológiai alapjainak átalakulásával párhuzamosan zajlik a hagyományos munka- és értékrendű vidéki, paraszti életforma, szerves közösségek, társadalmak átalakulása, és így már az sem marad, amit valaki fenntartson, illetve ami valakit eltartson. Ember és állat örök egymásrautaltsága szűnik meg, felmondanak egymásnak, és a közös biztonság sérül. Az elmondottak okán és a mentés érdekében néhány további érlelésre szánt gondolatot vetnék fel, jórészt az elvek szintjén és több faj példáján, még ha némelyikükre jobban és színezettebben is irányul az írásom.

Felvetések

A jövő érdekében, sőt talán már a jelenkor igényei alapján is ki kellene vonni egyes fajtákat, akár fajokat is a hozamfokozó szelekció és a technológiai fejlesztés élvonalából (ún. „*kímélt fajta*”, „*kímélt faj*” fogalmi). Számukra mindenképpen a hagyományos technológiákat, az élettanilag indokolt minimális anyag- és energiafelhasználást, szabályozó-kiegészítést, és ami talán legfontosabbnak tűnik, eredeti, adekvát, genetikailag is feltételezett alkalmazkodási és viselkedési környezetet kell biztosítani, hogy:

I. Egyrészt a kutatás és a nemesítés mindig vissza tudjon nyúlni valamihez, ami időben kipróbált, természetesen szelektált, beválásában hitelesített alapanyagot biztosít a számára.

Ehhez közeli példaként említhető a németországi Német juhász kutya *Körungok* egyik bírálati osztályának elve, ahol a tenyésztés során igen erős esztétikai, funkcionális és teljesítménybeli szelekciós nyomásnak kitett, folyamatosan és tervszerűen anatómiai és élettani defektek ellen, külalakra és teljesítményre szelektált, idegrendszeri alkalmasságra, „Wesen”-re ellenőrzött, emiatt gyakran vagyonokat érő állatok mellett külön osztály áll nyitva a még nyáj mellett dolgozó, természetes alkati, küllemi és viselkedési állapotukban hagyott, úgymond „nyers” állatok számára.

Éppen a folyamatos genetikai előrehaladás biztosítása és az e közbeni erős szelekciós kényszer következtében óhatatlanul felbukkanó defektek kivédése érdekében tartják fenn ezt a bírálati-tenyésztési elvet, illetve a neki megfelelő osztályt, ami által intézményes csatornát biztosítanak a „genetikai rekrutáció” megvalósításához.

II. Másrészt, hogy az egyes fajok és fajták mentesek maradhassanak a modernkor olyan túlzó elvárásaitól, ami már természetes életüket fenyegeti. Erre figyelmeztetnek a következő sorok: *„Izgalmas újításokat alkalmaztunk anélkül, hogy tekintetbe vettük volna a lehetséges hátrányokat. Az emberi találékonyság olyan volt, mint valami kábítószer, melynek elmulasztottuk megvizsgálni a mellékhatásait...”* – írja *Desmond Morris* (1995).

Ilyenek például a túlzott ivari dimorfizmus, a hipertrófia, culard jelleg, négysonkáság, emlősöknél a túl nagy fej, ezzel együtt járó szaporodásbiológiai problémák, a természetes utódnevelési hajlam és képesség hiánya, a promiszkuitás, a kotlási hajlam hiánya, az olyan örökletes genetikai defektek – pl. dw gén is –, amelyeknek van ugyan pillanatnyi gazdasági értéke, de végső soron a fajra nézve veszélyesek, a fennmaradásukat, alkalmazkodásukat korlátozzák és tegyék még hozzá, hogy áttételesen saját fajunk fennmaradását és társadalmi alkalmazkodóképességét teszik lehetetlenné. Míg egyes fajok, vagy fajták, genotípusok szelekciós és technológiai érintetlensége ilyen értelemben akár *biztonsági tartalékként* is szolgálhat, legtöbb hasznát alkalomadtán éppen az eredendő képességeik alapján nyújthatja a számunkra, az uralkodó tenyészirányzat által nem preferált, ám mégis fennmaradt viselkedési elemek és más tulajdonságok, az állat túlélését adva, ezt emberi szempontból is biztosíthatják (*Kiss-Pető*, 1996.). Ennek megfelelően az állati termék-előállítását szolgáló fajok esetében is joggal vetődhet fel a „biztonsági tartalék” kérdése, és nemcsak a különféle szolgáltatásaikban haszonvételezett, valamint társállatfajoknál, mivel egy állatfajta nemcsak küllemi és termelési értékmérőiből áll, hanem éppúgy az élet- és fajfenntartást, alkalmazkodást, technológiai túrést és behódolást, hasznosíthatóságot szolgáló élettani, viselkedésbeli értékmérő tulajdonságaiból is.

Továbbmenve a gondolatok során: Arra való tekintettel, hogy a genetikai állomány akár legkorszerűbb reprodukciós módjai is csupán a genetikailag kódolt tulajdonságokat tudják megőrizni és elterjeszteni, ám eközben az idő halad, vele a környezet változik, így a genetikai kincset nem szabad lefagyasztani, a környezet és a képességek versenyfutását gátolni.

Hiszen egy mélyhűtéssel konzervált, az idő hatálya alól kivont élőlény az újraélesztése esetén a létért folyó versenyben, illetve gazdasági nézőpontból az alkalmasságért folyó megméretésben már „hand in cap” helyzetbe kerül, előre programozható hátránnyal indul. Idézném még Darwin (s.a.) azon kijelentését, miszerint „*Nem ismert olyan eset, amelyben egy változékonnyal szembe fordított kultúrkörülmények közé kerülvén a variálódást abbahagyta volna.*”. És, ha újabb formájában megmarad, ezt sem ok nélkül teszi! Tehát a természetes változékonyság számára, annak képességére és érvényre jutására is mindig teret, kezelésére pedig intézményes keretet kell biztosítani.

Megjegyzendő, hogy bizonyos genetikailag rögzített tulajdonságok manifesztálódása is függhet a környezeti hatásoktól (Dohy, 1999), sőt a genotípusok között vannak kétségtelen reakciókülönbségek is (Horn, in: Dohy 1978), - ideértve az inter- és intraspecifikus szociális hatásokat is, amik az öröklött viselkedéses tulajdonságok kiváltódásához szükséges kulcsingereket, más támogató ingereket, szociális visszajelzéseket biztosítják. Ezért az alkalmazkodási, belátásos, tanulási és más viselkedéses képességek – melyek szintén öröklődnek (Csányi, 1977, in: Dohy, 1999) – értékét az intenzív termelést folytató világunkban újra kellene gondolnunk, és egyúttal a fennmaradási esélyeiket valamilyen módon biztosítanunk. A Czakó által leírt „második domesztikáció” (Czakó, 1978, in: Dohy, 1999, Czakó, 1978, in: Dohy, 1989) idejét élük állataink, annak minden kínjával és veszélyével együtt. Sőt, ha nézzük a géntechnológia által létrehívott - szándékosan nem az életre hívott kifejezést használva - kimérákat, transzgenikus hibrideket és egyéb „globalosaurusokat”, akkor korunk mára már - talán ajtóstul rontva be - átlépte a „harmadik domesztikáció” küszöbét is.

III. Az eredeti viselkedéses jegyek elhalványulása felvet rövidebb távon ható kérdéseket is, mégpedig a tenyésztői munkában az ivarzásvizsgálat, ivarzó állat kikeresése, a termékenyítés egyes viselkedéses jegyekhez kötődő eljárásai, az állattal való biztonságos bánás, a faj- és fajtaspecifikus hasznosítás során tett tevékenységek, a Sambraus (1978) által összefoglalóan „*etopraxis*” fogalommal nevezett tenyésztői gyakorlatban. Ami tenyésztett állataink viselkedéses jellegének „*deformálódása*” következtében, idegrendszeri stabilitásuk és emberi bánást, emberközelséget elviselő hajlamuk, a technológiai tűrésben mutatott képességeik és a „*behódolási értékmérő*” tulajdonságaik romlása miatt már egyre nehezebbé válik, és kell majd esetleg az alkalmazásáról lemondanunk.

Helyettük nagyobb társadalmi ráfordítású új technológiai utakat lesz szükséges keresni, a természetes viselkedési formáikhoz tervezett technológiai elemeket kell újratervezni, hovatovább állataink hasznosítását újraértelmezni. Jó, mondhatnánk, a kultúra természete és dolga is, hogy változik, az általa kezelt, immanens elemeket változtatja. Ám a társadalmi költséget és a társadalmi hasznot össze kell tudnunk vetni, a jövő lehetséges rizikófaktorait és társadalmi ráfordításszintjeit meg kell tudni terveznünk.

Az itt elmondottak alapján – is – felvethetjük, hogy a fejlesztést, esetlegesen a civilizációs túlélést biztosító hagyományos értékmérő tulajdonságok, élettani és alkalmazkodási képességek, viselkedési formák fenntartása érdekében létre lehetne-kellene hozni a génbankok példája alapján úgynevezett „*etobankokat*”. Ahol már nemcsak a fajták és a bennük foglalt értékmérő tulajdonságok, hanem standardizált genotípusba ágyazottság nélkül is az egyes egyedek által képviselt élettani, viselkedési értékmérő tulajdonságok, köztük úgy az örökletes, mint a tanulási úton átadott viselkedési formáik természetes, vagy természeteshez közeli, tárgyi és szociális elemekben gazdag ingerkörnyezetbe, élettanilag, genetikailag adekvát létterbe kerülnek.

Ezáltal pedig a „*viselkedési hozományukat*”, zárt és nyitott genetikai programjaikat, öröklött és szerzett viselkedéses elemeiket magukkal hozva, azok már kiélhetőek, begyakorlottak és megerősítettek („viselkedéses feed-back”), sértetlenek, „változva is változatlanul” megőrzöttek, azaz mindenkor alkalmazkodásra képes állapotban maradnának. Az eredeti viselkedési értékmérő tulajdonságokat ennek révén a jövő nemesítési és fejlesztési munkája számára, vagy akár az embert és termelési környezetét érő kataklizmák esetére is át lehet menteni, amikor már a jelenlegi anyag- és energiafelhasználás, technológiai kiegészítés nem, vagy nem ilyen mértékben valósítható meg. És ezek az archaikus tulajdonságok, adaptív formák, viselkedési programok egy-egy fajtába foglalva, avagy anélkül is egyfajta biztonsági tartalékot jelentenének az idők jobbra fordulásáig, vagy az emberiség jobbá válásáig. Sőt, a viselkedésbeli értékmérő tulajdonságok tulajdonképpen elősegítik a kvalitatív és a kvantitatív tulajdonságok fennmaradását, érvényre jutását is, hiszen életképességet, túlélést, szaporodást biztosító viselkedés nélkül bármely nagyra értékelt formalista, vagy termelői gén veszni indul. Illetve a hozam is elérhetetlen marad a kinyerését lehetővé tevő más jellegű gének nélkül.

Mi egy fajta? A fajtafogalom szociológiai megközelítése

A fajtákban rejlő lehetőségeket, a fajta intézményes kereteit és a fajtavédelem törekvéseit, munkáját, eredményeit egyáltalán nem alábecsülve, inkább ahhoz hozzájárulva igyekszem e helyen a fajtafogalom társadalmi, kulturális, gazdasági tartalmát egyben értelmezni, és a fajta jelentőségét annak valódi értelmében, mindenképpen társadalmi terméként, az emberi munka eszközeként, feltételeként és termékeként, emellett talán még kulturális, tehát önkényes, hozammentes, esztétikai céljaként is, egybevéve a társadalom termékeként és részeként láttassam. Előbb azonban fogalmi tisztázást kell tennem. Egy értékmérő tulajdonság nemcsak biológiai, hanem társadalmi jelenség, fogalom, entitás is, hiszen nem független sem a társadalom időbeli kulturális és gazdasági állapotától, azaz a kortól, sem a térbeli helyzetétől, amin nemcsak földrajzi, hanem társadalmi teret is értek.

Alapvetésemben a fajta az értékmérők összessége és együttesen átörökíthető egysége, amelynek fajon belüli változékonyságát, adott időpillanatban vett gyakorisági közösségét és időfolyamatos gyakorisági, azaz szaporodási közösségét is általában intézményes keretek jelölik ki. Jellemző rá egyrészt az értékmérők összetétele, illetve értékmérőinek saját belső, intrapopulációs és intragenerációs, valamint intergenerációs szórása, szélsőértékei és átlaga, másrészt a külső, interpopulációs, a többi, más fajtaként jelzett populációtól és a faj egészétől megkülönböztető eltérése, szélsőérték-, szórás- és átlagkülönbsége. Kialakulása és fennmaradása sem választható el az őt létrehozó természettől, társadalomtól, gazdaságtól, kultúrától, azaz a tájtól, közösségi és egyéni törekvésektől, érdekektől. A fajta összetevőjeként az értékmérő tulajdonságok maguk is rendelkeznek társadalmi meghatározottsággal, mivel a megítélésük, sőt a felismerésük is, közmegegyezésen, közvélekedésen alapul, és eszerint szociológiai, gazdasági, kulturális, tenyésztésszociológiai fogalmaknak is tekinthetők.

Az egyes értékmérő tulajdonságokban nevesített tulajdonságok monogénes, poligénes, extrakromoszómális, némely viselkedési elemnél akár utánzásos átadásúak is lehetnek. Az értékmérők fajtákba sűrítése a kialakulásukkor, fennmaradásuk során és mai használhatóságukban is mindenkor a használat révén valósulhatott meg, - a használat célja és köre alakítja ki és tartja meg a fajtát. Régi háziállatfajtáink értékelésekor a történelmi szólamok, szakirodalmi idézetek, szerzői respektusok mellett helyett célravezetőbb lehetne az időtől független szociológiai szemlélet alkalmazása is. Hiszen az ember akkor is az volt és most is az, ami a neve: értelmes ember – aki az érdekeit követi és az értékeit védi. Így mindenkor csak egyet tehet jól ebben a törekvő világban, ha a múltjára bár mindig emlékezve is, csak a jövőre gondol: Őrzi a múltat, teszi a jelent és félti a jövőt. Nem a múltunkat kell féltetni, hanem a jövőnket, így a magyar múltat is a magyar jövő szempontjából megítélni.

Mert már igazából mit is féltünk? Fajtáink eredeti (ős)magyar génhányadát, vagy azt az egységet, - szépséget, hasznosságot és beválást, amit minden valamirevaló génjünkkel és képességünkkel együtt mégiscsak képviselnek? Miből gondoljuk, hogy ami fajta előttünk van, az megváltozatlanul került elénk, és vajon miért maradjon változatlan egy fajta, ha körülötte minden változik? Mikor akarjuk használni ősi fajtáinkat, a múltban, vagy ma és ezután? (Ha nem is mindörökké!) És mit ér egy ősi fajta, ha hímjei már nem tudnak fedezni, kölykeit a csecsre úgy kell ráerőltetni, ha szukái kant és kölyköt egyaránt elmarnak? Mennyivel szebb egy ősi fajta az inkubátor alatt, mint a legmodernebb, és miért jobb a régi fajta, mint az új - de megfordítva is! -, ha egyaránt hasznavehetetlenek? Igen sok fajtastandard miért hallgat a viselkedéses képességekről és csak küllemet, hozamot ír elő? Tojásszámot tojásféltő, tejkilogrammot tejleadó hajlam nélkül. És egyszerűbben szólva is, csak azt becsüljük meg, amink még van, és ne azon keseregjünk, amink már nincs! Legyen az régi vagy új fajta, vagy küllemhibás, sőt akár fajtajelleg nélküli, ám kiváló viselkedéses tulajdonságú egyed, amit egy fajtához, ezen keresztül egy nemzethez, vagy gazdasági érdekcsoporthoz való igazolt tartozása nélkül veszni hagynánk, pedig még kényes, büszke fajtáink segítségére és ezáltal is javunkra, emberiségünk, nemzetünk javára lehetnek.

Javaslatok

Kezdeti problémafelvetésünkhöz visszatérve arra választ kísérelve meg adni, tekintsük át a vázlatát és elveit az etológiai értékmérő tulajdonságok megőrzési feladatának, intézményes rendszerének, az „etobankok” gondolatát.

Mi jellemzi és miben különbözik az „etobank” egy génbanktól ?

1. Viselkedésről lévén szó csak állatfajok, ezek fajtái, tájfajtái, változatai, genotípusai és/vagy fajtajelleg nélküli egyedei képezik a munkája tárgyát.
2. Csak életjelenségeket mutató állapotban lévő szervezeteket kezel és őriz, azaz nem tárol és nem kezel mélyhűtött spermiumot, sejtet, embriót.
3. Nem alkalmazhat transzgenikus egyedeket. Más természetellenes beavatkozások esetén (párási segédlet, császármetszés, csecsre tétel) a szülőket és az utódokat későbbiekben egyaránt tesztelnie kell.
4. Nem feltétele a fajtához kötöttség, azaz a konszolidált és standardizált genotípusba való ágyazottság a megőrzésben résztvevő állatállományokban. Bár nem zárkózik el nyilvánvalóan a fajták használatától, és a genotípusok keretei közötti műveletektől.

5. Nem alkalmazhat zárt tenyésztést. Állandó géninmigrációra, folyamatosan változó génkombinációkra, úgymond a „*genetikai provokációkra*” is mindig nyitottnak kell lennie, természetesen a beválás előnyben részesítése mellett. Azaz, nem kényszer, hanem lehetőség legyen esetében az inmigráció.
6. Fajtahasználát esetén is törekednie kell a genetikai variabilitás fenntartására, esetleg a bővítésére is, azaz az értékmérő tulajdonságok közel változatlan középértéke mellett bizonyos, akár változatlan, akár bővülő „*természetes szórásterjedelem*” fenntartása is igénye, célja lehet, ezáltal a fajtatenyésztéssel ellentétben akár még a növekvő genetikai variabilitás is szerepelhet a céljai közt. „*Veszélynek teszem ki azt, amit rögzítetek!*” Idevonatkozó szelekciós elve még, hogy szelekció esetén inkább szórásra szelektál és nem átlagra.
7. Hangsúlyozottan szerepel tevékenységében az élettani, alkalmazkodási, tanulási, belátási, viselkedéses képességek meglétének biztosítása és megőrzése, akár a termelési értékmérő tulajdonságok rovására is. (Nem újdonság ez olyan értelemben, hogy történt már egy-egy termelési értékmérő tulajdonság javítása másik tulajdonság kárára. Mint a hereford fajta korai érésének és anyai tulajdonságainak javítására irányuló törekvés, ahol hústermelési kapacitásából, végsúlyából áldoztak fel mindezek érdekében, vagy hasonlóképpen a Diepholzi lúdnál is, ahol is kívánalomként az anyai képességek mellett még a jó legelőképeség és a jó legelőjáró képeség is igényelte a végsúly korlátok között tartását.)
8. Az átörökített viselkedéses elemek közül mind a genetikailag, mind pedig a tanulás révén – beválásos, vagy utánzásos, avagy szimbólumhasználattal kulturális úton – átadott formákat gondozza, azaz őrzi és fejleszti. (Feltéve, ha a legutolsóként írott viselkedéses elemek domesztikált állatfajainknál is kimutatva lesznek, ahogyan az egyes vadon élő fajok esetében már beigazolódott, mint pl. egyes madarak, majmok, ill. Törpe monguz (Immelmann, 1982, Immelmann, 1983, Schneider, 1980).
9. Ennek érdekében az állatok egyedei, állományai mellett azok tárgyi és szociális ingerkörnyezete is tervszerűen és feltételszerűen adott és elvárt kell legyen benne.
10. Folyamatos környezeti, tartástechnológiai provokációnak kell kitennie az állatait, mégpedig inkább a technikai és technológiai szint csökkentésének az irányában, ám csakis olyan ésszerű mértékben, amíg ezen alkalmazkodási próbatétel a behódolási értékmérő tulajdonságaikat és a technológiai tűrésüket nem gyengíti el, és ezáltal a visszavadulás számára még nem ad okot és lehetőséget.
11. Az állatok küllemi jegyei, adottságai és esetleges alkati hibái is csak a funkcióra gyakorolt hatásuk alapján vehetőek figyelembe, a funkció elsőbbsége mellett.

(Példának hozhatom fel azt az orosz gyakorlatot az állami kutyatenyésztő telepeiken, ahol a sánta és foghíjas Lajka is tenyésztésbe kerülhet, tenyésztésben maradhat, ha ő élte túl a szelekciós célokra „foglalkoztatott” medvével eltöltött „tesztelési időt”, míg esetleg az alkatában hibátlan, küllemében pazar társaik ezen első szelekciós elv során rögtön kihullottak, pontosabban szólva elhullottak (Kiss-Pető, 1996).

12. Tevékenységében egyed és állomány viszonylatában az egyed számít elsődlegesen, és csak utána következhet az állomány értékelése és féltése, különben óhatatlanul fajtateremtő erővé kívánna válni, annak minden későbbi formalizmusával, adminisztratív és egyéb kötöttségével.
13. Állandóan elismeri a tévedés lehetőségét és fenntartja a tévedés jogát. Emiatt az elvek, tervek, módszerek, megvalósítási gyakorlat és az eredmények egy-egy elemére előzetesen és utólagosan mindig tervszerűen rákérdez. Ezzel téve lehetővé egyrészt az emberi hibák korrigálását, másrészt az állati élet törvényszerűségeinek a felszínre bukkanását: mondván, egy-egy emberi elv, gondolati séma, vagy technológiai elem ne fedhessen el huzamosan semmit.
14. Állatairól a szakirodalmi adatoktól bár többet nem állít, ám megengedően mindig többet feltételez.

Az etobanki védelem alá helyezendő tulajdonságok lehetnek általános biológiai, a fajra jellemző és csupán egy-egy genotípus, fajta, vagy egyed saját és sajátos tulajdonságai, amit a kultúra kialakított, elvárt vagy felerősített, esetleg csupán elnézően meghagyott a korábbi faj-, vagy fajtaspecifikus viselkedéses készletből. Ezek csak elméletben kezelhetőek külön, a gyakorlat során nyilvánvalóan egymástól nem elválaszthatóak, sőt, a fentebb megfogalmazott célok is éppen ezt sugallják, illetve ennek teljesülése nélkül a gondolat vesztene értelmét.

Ugyanakkor létezhetnek olyan fajtaspecifikus tulajdonságok is, amelyek pillanatnyi kedveltségére való tekintettel az adott kor társadalma vállalja a fokozott emberi beavatkozást, technológiai kiegészítést (pl. párzási és szülési segédletet, vagy a fokozott immunbiológiai beavatkozást egyes kutyafajtáknál – Bull terrier, Boston terrier, ill. a Rottweiler). Nemzeti fajtáink esetében azonban már más az elvárás: Ezek használhatósága kulturális és gazdasági kialakítású tulajdonságaik mellett inkább kötődik természetes biológiai képességekhez, sőt a megőrzendő pásztorkultúrához. Így tehát akár fajtánként, fajtacsoportonként, vagy hasznosítási irányonként, esetleg technológiai változatonként kell meghatározni azokat az élettani, alkalmazkodási, viselkedésbeli képességeket, amiket őrizni, a későbbiekben használni akarunk, illetve a használatukat feltételezünk. Sok-sok erényt, hajlamot, képességet, tanult elemet, majd pedig ezek foglalatát, az élő egységét: egyedet, populációt, fajtát. A választék még egyelőre bőséges, a feladat nagy, a félteni való értékes. Tehát a felelősségünk komoly.

Az etobanki tevékenység nemcsak elkülönítetten, hanem szervezeti integrációban is megvalósítható olyan fajok, fajták és képességek esetében, ahol az állatokkal való személyes foglalkozás feltétele a megőrizni kívánt viselkedéses elem fennmaradásának, továbbá viselkedéses alkalomhoz is kötött. Példaként említhető az a vadászeb tenyésztési rendelkezés a német nyelvterületen, ahol egy fajta egyedeit (Német fűrészzeb, Hannoveri véreb) csak vadászvizsgával, vadászengedéllyel, vadászati lehetőséggel rendelkező tulajdonos megléte esetén jegyzik be a fajta törzskönyvébe. Természetesen már vannak olyan elemek a magyar tenyésztői gyakorlatban is, amelyek összecsengenek a fent leírtakkal (pl. a tenyészmének állami felvásárlása során is előírt, vadászebek champion címének kiadásakor is feltételek között szerepel a képességvizsga), esetünkben azonban már többről van szó.

Génbank és etobank?

A génbanki és az etobanki szerepek kiegészíthetik egymást a vállalt feladat, a közös cél érdekében. Ugyanakkor sok génbanki munkát végző intézmény, gazdaság, fajtagyűjtemény és tenyészet eleve jól teljesíti az etobankkal szemben támasztandó elvárásokat is, ilyen szellemben élnek, sőt eredeti elgondolásaik között az itt felsorolt elvek, szempontok, szervezési elemek már magától értetődően, tervezett és természetes igénnyel szerepeltek. Inkább az átgondolás, valamint az összegző kimondás érdekében, - és a közös továbbgondolás, tettek reményében íródnak e sorok.

Irodalomjegyzék

- Czakó J. (1978): In Dohy J. (1989): Az állattenyésztés genetikai alapjai. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest
- Czakó J. (1978): In Dohy J. (1999): Genetika állattenyésztőknek. Mezőgazda Kiadó, Budapest
- Csányi V. (1977): In Dohy J. (1999): Genetika állattenyésztőknek. Mezőgazda Kiadó, Budapest
- Darwin Ch., s.a.: Die Entstehung der Arten durch natürliche Zuchtwahl. Volks-Ausgabe 16-20. Tausend, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart
- Dohy J. (1999): Genetika állattenyésztőknek. Mezőgazda Kiadó, Budapest
- Horn P. (1999): In Dohy J.: Genetika állattenyésztőknek. Mezőgazda Kiadó, Budapest
- Immelmann K. (1983): Einführung in die Verhaltensforschung, Verlag Paul Parey, Berlin – Hamburg
- Immelmann K. , Scherer K. R., Vogel C., Schmoock P. (1988): Psychobiologie, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart – New York & Psychologie Verlags Union, Weinheim - München
- Kiss-Pető T. (1996): Der Westsibirische Laika, Wild und Hund, 1996. /11. szám, Németország

Morris D. (1995): Az állati jogok szerződése, Európa Könyvkiadó, Budapest

Sambraus, H.H. (1978): Nutztieretologie, Verlag Paul Parey, Berlin - Hamburg

Schneider, K.H. (1980): Gänse, VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag, Berlin